

Problemy opisu struktur złożonych. Wypowiedzenia niezdanowe

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Mechanizmy tworzenia zdań złożonych
- 2 Klemensiewiczowska klasyfikacja zdań złożonych
- 3 Klasyfikacja Polańskiego
- 4 Pojęcie wypowiedzenia niezdaniowego
- 5 Typy wypowiedzeń niezdaniowych

Transformacja zbiorcza

TRANSFORMACJA ZBIORCZA –

derywowanie zdania złożonego z (co najmniej dwóch) zdań pojedynczych.

- 1 przekształcenia parataktyczne
- 2 przekształcenia hipotaktyczne

Przekształcenia parataktyczne

1. Powiązanie dwóch zdań w relacji parataktycznej –

dokonywane na zasadzie semantycznej, podobnie do relacji współrzędnych w zdaniu pojedynczym.

Dostałam na imieniny nowy serwis do kawy.

Użyłam dzisiaj nowego serwisu do kawy.

- → *Dostałam na imieniny nowy serwis do kawy i dzisiaj go użyłam.*
- → *Dostałam na imieniny nowy serwis do kawy, więc dzisiaj go użyłam.*

Przekształcenia hipotaktyczne cz. 1.

2a. Powiązanie dwóch zdań w relacji hipotaktycznej –
przyłączenie zdania składowego (zwykle rozwijanie grup
nominalnych).

*Dostałam na imieniny nowy
serwis do kawy.*

*Użyłam dziś nowego serwisu do
kawy.*

- → *Użyłam dziś nowego
serwisu do kawy, który
dostałam na imieniny.*
- → *Dostałam na imieniny
nowy serwis do kawy,
którego dziś użyłam.*

Przekształcenia hipotaktyczne cz. 2.

2b. Powiązanie dwóch zdań w relacji hipotaktycznej –

zastąpienie/wypełnienie jakiejś pozycji w zdaniu nadrzędnym przy użyciu zdania składowego.

Jan zdał egzamin.

Jan porządnie nauczył się gramatyki.

- → *Jan zdał egzamin, ponieważ porządnie nauczył się gramatyki.*
- → *Kiedy Jan porządnie nauczył się gramatyki, zdał egzamin.*

Cechy klasyfikacji Klemensiewiczza

Funkcja wypowiedzeń podrzędnych względem nadrzędnych jako główne kryterium klasyfikacji.

Analogia między zdaniem pojedynczym i złożonym – wielość typów wypowiedzeń podrzędnych.

Cechy klasyfikacji Klemensiewiczza cd.

Rozdzielanie zjawisk jednorodnych:

Cieszy mnie, że drużyna odniosła sukces. Cieszę się, że drużyna odniosła sukces.

Łączenie w jednej klasie zjawisk odmiennych:

Kto kłamie, źle robi. Bardzo mnie martwi, że Jan kłamie.

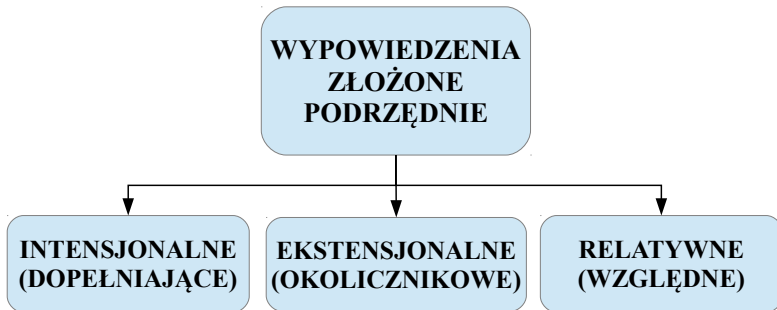

Założenia klasyfikacji Polańskiego

Kryteria formalne jako podstawa klasyfikacji:

- określanie grup nominalnych – określanie pozostałych elementów zdania nadrzędnego;
- obligatoryjność (konotowanie przez predykat zdania nadrzędnego) – fakultatywność (przyłączanie na zasadzie relacji semantycznej).

Klasyfikacja Polańskiego – główne klasy wypowiedzeń podrzędnych

Zdania intensjonalne

Zdania intensjonalne (dopełniające) –
konotowane przez czasowniki ze zdania nadrzędnego.

PRZYKŁADY: *Jan dowiedział się, że Maria jest chora. Myślę, żeby wyjechać z Warszawy. Sprawić, że zostaliśmy. Wiadomo, że Majowie przewidują koniec świata w tym tygodniu. Szkoda, że nie możesz przyjść.*

- Zdania intensjonalne są wprowadzane przez czasowniki nazywające stany i czynności mentalne człowieka oraz czasowniki mówienia, percepcji i czasowniki sprawcze.
- Prawdziwość zdania intensjonalnego zależy od prawdziwości nadrzędnika.

Zdania ekstensjonalne

Zdania ekstensjonalne (okolicznikowe) –

niekonotowane, przyłączane na zasadzie relacji semantycznej.

- 1 zdania temporalne: *Jan odwiedził Marię, kiedy była chora. Ledwie weszliśmy, zabrakło prądu. Popilnuję go, jak długo będzie trzeba. Zanim wszedł, zgasił papierosa.*
- 2 zdania porównawcze: *Maria ma dreszcze, jakby coś ją brało. O ile Jan potrafi tańczyć, o tyle Marii płaczą się nogi. Wzdrygnął się, jakby nagle ktoś go dotknął.*

Zdania ekstensjonalne cd.

3 zdania przyczynowo-skutkowe

- przyczynowe zwykłe: *Maria nie przyszła na zebranie, bo nie wiedziała o nim.*
- z przyczyną logiczną: *Maria chyba nie wiedziała o zebraniu, bo nie przyszła. Akumulator był stary, skoro samochód nie zapalił.*
- przyzwalające: *Samochód zapalił, chociaż był duży mróz.*
- celowe: *Maria specjalnie wzięła wolne, żeby pójść na wywiadówkę. *Jan wyłysiał, żeby zrobić na złość żonie.*
- warunkowe: *Maria nie wstanie, jeśli poczuje się gorzej. Gdybym tylko mogła, na pewno pojawiłabym się na spotkaniu.*
- skutkowe (charakteryzujące zdarzenie wskazane w zdaniu nadrzędnym pod względem intensywności): *Byłam tak zmęczona, że nawet nie zadzwoniłam. Szef irytuje mnie do tego stopnia, że unikam wszelkich kontaktów z nim.*

Zdania relatywne

Zdania relatywne (względne) –

rozwijające grupę nominalną zdania nadrzędnego (niezależnie od jej pozycji).

PRZYKŁADY: Człowiek, który go powitał, wyglądał na groźnego. Opowiadałem o niespodziance, która mnie wczoraj spotkała. Jan jest człowiekiem, jakiego szukałem. Wszedł do pomieszczenia, w którym nie było okien.

Podział zdań relatywnych

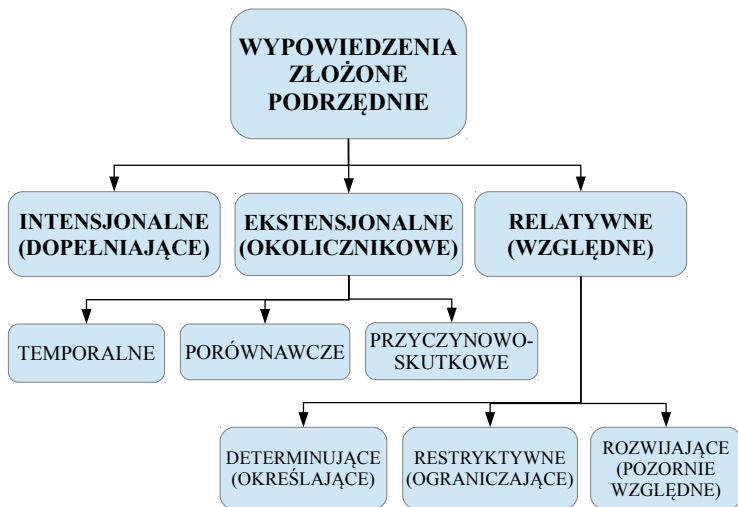
Ze względu na sposób wprowadzania:

- 1 ekspansyjne („przymiotnikowe”): *Maria, która nie widziała o naszej umowie, wyglądała na zaskoczoną.*
- 2 substytucyjne („rzeczownikowe”): *(Ten), kto stracił kogoś bliskiego, rozumie mój ból.*

Ze względu na funkcję:

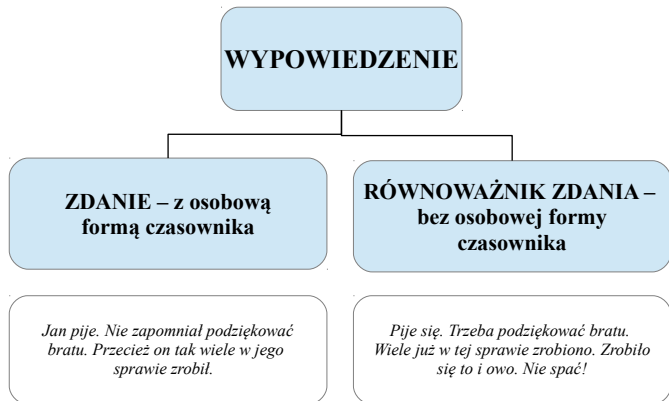
- 1 determinujące (określające): *Mój syn, który świetnie mówi po francusku, przetłumaczy to dla nas.*
- 2 restryktywne (ograniczające): *Przyniosłem ci (tę) książkę, o którą prosisz. Ktokolwiek widział człowieka o tym rysopisie, proszony jest o kontakt z policją.*
- 3 rozwijające (pozornie względne): *Jan poznał na tym spotkaniu prawnika, z którym potem przyszło mu współpracować.*

Klasyfikacja Polańskiego – podsumowanie

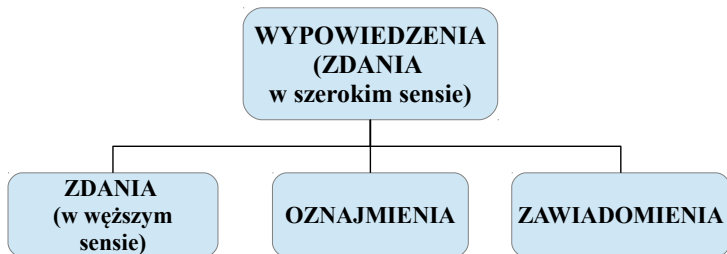

Jednostki składniowe – ujęcie szkolne

Jednostki składniowe – ujęcie akademickie

Wypowiedzenia niezdanowe

WYPOWIEDZENIE NIEZDANIOWE –

postać wypowiedzenia pozbawiona określonego elementu – w składni szkolnej jest to osobowa forma czasownika, w składni akademickiej – tzw. SŁOWO OSOBOWE (VERBUM FINITUM), czyli predykatywna forma czasownika.

UWAGA: gramatyka szkolna i akademicka różnie traktują wypowiedzenia z nieosobowymi, ale predykatywnymi formami czasownika, np.: *należy, grzmi, pisano, pisać*.

Pojęcie wypowiedzenia niezdaniowego w składni formalnej (ujęcie Marka Wiśniewskiego)

WYPOWIEDZENIE NIEZDANIOWE –

interpunkcyjnie wydzielony odcinek ciągłego tekstu pisanego zbudowany na jeden z dwóch sposobów:

- jego składniki w ogóle nie konotują VF, np. *Cholera!*,
- w jego obrębie nie występuje leksykalny wykładnik VF konotowanego przez jego składniki, np. *Już dawno po piątej.*

Typy wypowiedzeń niezdaniowych

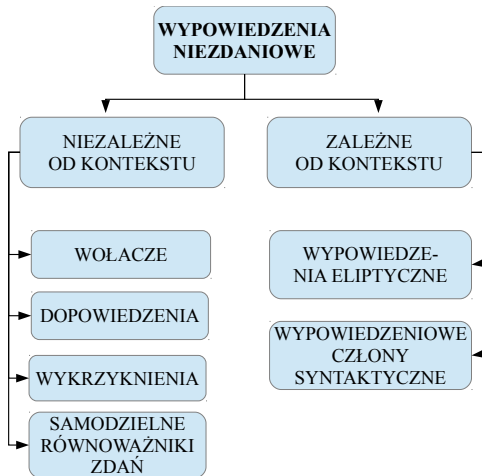
1. RÓWNOWAŻNIKI ZDANIA, czyli OZNAJMIENIA:

- kontekstowo zależne, np. *Mamę. Bez.*
- samoistne, np. *Dzień dobry. Pożar!*

2. ZAWIADOMIENIA – wypowiedzenia sytuowane,

np. *Hobbit, czyli tam i z powrotem*; *METRO WAWRZYSZEW*;
Snickers.

Klasyfikacja Marka Wiśniewskiego

Wypowiedzenia niezdanowe niezależne od kontekstu

1.1. WOŁACZE –

samodzielne formalnie i semantycznie, pełnią funkcję adresatywną.

PRZYKŁADY: *Jasiu! Moi drodzy słuchacze!*

1.2. DOPOWIEDZENIA –

formalnie niezależne, choć semantycznie nawiązujące do wypowiedzi wcześniejszych.

PRZYKŁADY: *Tak. Zgoda. Bzdura. Oby nie.*

Wypowiedzenia niezdanowe niezależne od kontekstu cd.

1.3. WYKRZYKNIENIA –

- apele o funkcji impresywnej, np. *Uwaga! Hej! Wio! Hop!*
- interjeksje o funkcji ekspresywnej *Psiakrew! Wow!*

1.4. ELIPTYCZNE (SAMODZIELNE RÓWNOWAŻNIKI ZDANIA) –

rezultat kondensacji treści; nie można w nie wstawić VF, bo są informacyjnie i formalnie pełne.

PRZYKŁADY: *Cisza! Dla mnie piwo. Marsz do kąta!*

Wypowiedzenia niezdanowe zależne od kontekstu

2.1. RÓWNOWAŻNIKI ZDAŃ (WYPOWIEDZENIE ELIPTYCZNE) –
semantycznie i formalnie zależne od zdania poprzedniego –
zorganizowane wokół „zerowego” VF występującego w kontekście.

PRZYKŁADY: *(Kto to zrobił?) Jan. (Ten kubek jest mój.) Tamten żony.*

2.2. WYPOWIEDZENIOWE CZŁONY SYNTAKTYCZNE –
ściśle zależne od zdania poprzedzającego – uzupełniające je
o nieobecny w nim składnik.

PRZYKŁADY: *(Zjadłam mnóstwo ciastek.) Wuzetek. (Jan siedzi w więzieniu.) Za kradzież. (Bardzo się kochali.) Dawno temu.*

Dziękuję za uwagę :)

Następne spotkanie:
EGZAMIN.
Zapraszam i życzę powodzenia!